

Sygn. akt V CSK 6/12

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 29 listopada 2012 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Marian Kocon (przewodniczący)

SSN Anna Kozłowska

SSN Katarzyna Tyczka-Rote (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa Syndyka masy upadłości "D." Sp. z o.o.

przeciwko J. P. i K. L.-W.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 29 listopada 2012 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 6 lipca 2011 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Powód - Syndyk masy upadłości D. Sp. z o.o. wystąpił przeciwko J. P. i K. L.-W. z powództwem o zasądzenie od nich solidarnie kwoty 75.523,17 złotych z ustawowymi odsetkami od kwoty 52.820 złotych od dnia 1 czerwca 2009 r., od kwoty 17.884 złotych od dnia 1 lipca 2009 r. i od kwoty 4.819,17 złotych od dnia 1 lutego 2009 r. tytułem reszty wynagrodzenia za korzystanie ze środków trwałych upadłego (70 704 zł) oraz tytułem rozliczeń z tytułu wynagrodzeń wypłaconych pracownikom upadłego (4 819,17 zł). Pozwani, którzy za zgodą Agencji Nieruchomości Rolnych weszli w miejsce upadłego do umowy dzierżawy gospodarstwa ogrodniczego w R., zawarli z upadłym krócej niż na rok przed złożeniem wniosku o ogłoszenie upadłości umowę dzierżawy środków trwałych na okres trzech lat z obowiązkiem zapłaty czynszu w wysokości 5 000 zł miesięcznie oraz ponoszenia kosztów eksploatacji. Syndyk uznał tę umowę za bezskuteczną w stosunku do masy upadłości, wskazując, że wartość uzgodnionego w niej świadczenia upadłego w rażącym stopniu przewyższała wartość świadczenia wzajemnego (czynszu). Jako podstawę prawną powoływanej bezskuteczności umowy wskazał art. 127 ust. 1 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (tekst jedn. Dz.U. z 2009 r., nr 175, poz. 1361 ze zm., dalej powoływaną jako „p.u.n.”). Przyjmując bezskuteczność względną umowy powstałą z mocy prawa, powód domagał się od pozwanych zapłaty wynagrodzenia odpowiedniego do wielkości wykorzystywanego przez nich majątku trwałego.

Pozwani uznali jedynie powództwo o zapłatę kwoty 4 819,17 zł z tytułu rozliczeń wynagrodzeń pracowniczych, w pozostałym zakresie żądali oddalenia powództwa. Sąd Okręgowy w K. wyrokiem z dnia 22 lutego 2011 r. zasądził uznaną część powództwa z odsetkami ustawowymi, natomiast w pozostałym zakresie roszczenie oddalił. W uzasadnieniu Sąd wyjaśnił, że powoływany przez powoda art. 127 ust. 1 p.u.n. odnosi się do czynności prawnych rozporządzających majątkiem, tymczasem kwestionowana umowa dzierżawy należy do czynności o charakterze zobowiązującym, a nie rozporządzającym. Niezależnie od tego wskazał, że pozwani nie wykorzystali złego położenia finansowego upadłej spółki, która nie była już zdolna do ponoszenia obciążeń wynikających z eksploatacji maszyn i urządzeń.

Pozwani zobowiązali się do pokrycia kosztów eksploatacji oraz do utrzymywania dzierżawionych maszyn i urządzeń w należytej sprawności technicznej, a ustalona stawka czynszu nie naruszała interesów upadłej spółki. Nawet więc ewentualne zastosowanie art. 127 ust. 1 p.u.n. do umowy dzierżawy nie uzasadniałoby przyjęcia bezskuteczności w stosunku do masy upadłości umowy zawartej przez upadłego z pozwanymi, ponieważ wartość świadczenia upadłego nie przewyższała w rażącym stopniu wartości świadczenia otrzymanego przez upadłego.

Sąd drugiej instancji, rozpoznający sprawę na skutek apelacji powoda, podzielił ustalenia faktyczne Sądu Okręgowego. Przyłączył się też do stanowiska, że umowa dzierżawy nie jest czynnością rozporządzającą, dokonując interpretacji tego pojęcia i zwracając uwagę, że umowa ta nie powoduje bezpośrednio zmian w kręgu praw majątkowych upadłego. W ocenie Sądu odwoławczego nie ma uzasadnionych powodów, aby na potrzeby postępowania upadłościowego i naprawczego zastosować inną wykładnię znaczenia terminu „czynność prawna rozporządzająca” niż powszechnie przyjmowana. Prawdliwość tego stanowiska potwierdza, zdaniem Sądu zestawienie art. 127 ust. 1 p.u.n. z treścią art. 134 p.u.n. Bezskuteczność czynności upadłego ma na celu ochronę wierzycieli i zapobieżenie zmniejszeniu majątku masy w wyniku czynności poprzedzających upadłość. Umowa dzierżawy nie spowodowała jednak zmniejszenia majątku. Sąd zaznaczył też, że w istocie powód akceptuje zawarcie umowy dzierżawy majątku trwałego, tyle że uważa, iż czynsz dzierżawny powinien być wyższy.

Sąd Apelacyjny odmówił rozpoznania żądań powoda pod kątem podstaw do zastosowania art. 388 § 1 k.c. ponieważ stwierdził, że tę podstawę prawną powód wskazał dopiero na etapie postępowania apelacyjnego i rzutuje ona na zmianę podstawy faktycznej żądania, którą związany był Sąd pierwszej instancji.

Skarżący w skardze kasacyjnej opartej na obydwu podstawach z art. 398³ § 1 k.p.c. zarzucił naruszenie prawa materialnego przez błędną wykładnię art. 127 ust. 1 p.u.n. oraz mające istotny wpływ na wynik sprawy naruszenie art. 367 § 2, art. 378 § 1, art. 381 i art. 382 k.p.c. poprzez odmowę rozpoznania przez Sąd Apelacyjny zarzutu naruszenia przez Sąd pierwszej instancji art. 388 § 1 k.c.

W konkluzji powód wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia o kosztach postępowania za wszystkie instancje.

Pozwani wnieśli o oddalenie skargi kasacyjnej i zasądzenie kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym.

Sąd Najwyższy zważył co następuje:

1. Pierwszy z zarzutów kasacyjnych dotyczy zagadnienia, czy umowa dzierżawy maszyn i urządzeń stanowi czynność prawną, do której można zastosować art. 127 ust. 1 p.u.n. Przepis ten uznaje za bezskuteczne w stosunku do masy upadłości te czynności prawne dokonane przez upadłego w ciągu roku przed dniem złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości, którymi rozporządził on swoim majątkiem nieodpłatnie albo odpłatnie, lecz w zamian za świadczenie rażąco zaniżone w stosunku do wartości własnego świadczenia. Zakresem art. 127 ust. 1 p.u.n. objęte są więc czynności rozporządzające. W doktrynie dominuje pogląd, zgodnie z którym cechą wyróżniającą takie czynności jest ich skutek, polegający na wywołaniu bezpośrednich i zarazem negatywnych zmian w majątkowych prawach podmiotowych podmiotu dokonującego rozporządzenia. Jak słusznie wskazał Sąd Apelacyjny, za rozporządzenie uznaje się przeniesienie, obciążenie, ograniczenie lub zniesienie prawa podmiotowego. Skarżący opowiada się za uznaniem prawa pozwanych wynikłego z umowy dzierżawy za takie obciążenie prawa własności, które uznać można za rozporządzenie umniejszające zakres praw upadłego do wydzierżawionych składników majątku trwałego. W nauce panuje zgoda co do tego, że obciążeniem prawa podmiotowego, które powoduje jego ubytek decydujący o skutku rozporządzającym jest ustanowienie na nim prawa bezwzględного (do takich praw należą prawa rzeczowe). Pogląd ten podzielił także Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 9 września 1966 r. (I CR 151/66, OSNC 1967/2/36), interpretując pojęcie obciążenia nieruchomości. Uznał, że nieruchomość "obciążają" prawa rzeczowe, ponieważ zobowiązany w ich granicach jest każdorazowy właściciel nieruchomości. Natomiast prawa osobiste (obligacyjne) nie są związane z rzeczą w sensie prawnym i dlatego jej nie obciążają. Osobą zobowiązaną - w wypadku prawa osobistego - jest tylko dłużnik,

który zaciągnął zobowiązanie, lub inna osoba, na którą przeszedł obowiązek z mocy określonego tytułu. Natomiast stanowisko przyjmujące, że rozporządzający charakter można przypisać także obciążeniu prawa podmiotowego uprawnieniem względnym (obligacyjnym) jest odosobnione i krytykowane jako prowadzące do zatarcia różnicy pomiędzy skutkami zobowiązującymi a rozporządzającymi. Pogląd ten został zaakceptowany w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 8 października 2004 r. (V CK 76/04, OSNC 2005/10/175), w innym wszakże kontekście prawnym i faktycznym, niż występujący w niniejszej sprawie. Wyrażony został przy wykładaniu pojęcia obciążenia nieruchomości, wymagającego zgody rady nadzorczej spółdzielni na podstawie art. 46 § 1 pkt 3 ustawy z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze (tekst jedn. Dz.U z 2003 r., Nr 188, poz. 1848 ze zm.). W rozpatrywanym wypadku przedmiotem umowy było oddanie nieruchomości spółdzielczej w dzierżawę na okres 15 lat, z możliwością przedłużenia tego okresu, a motywem który zdecydował o potraktowaniu umowy dzierżawy analogicznie jak ustanowienia ograniczonego prawa rzeczowego były następstwa gospodarcze, porównywalne z obciążeniem rzeczowym. Wykładnia miała więc charakter celowościowy, uwzględniający specyfikę zawartej umowy wynikającą z terminu jej obowiązywania.

Akceptując argumenty podkreślające porządkujący charakter dominującej koncepcji czynności rozporządzającej, jako uszczuplającej prawo podmiotowe ze skutkiem *erga omnes*, wspierane wynikami analizy przypadków posługiwania się przez ustawodawcę w pojęciem „obciążenie” (por. glosa Z. Kuniewicza do powołanego wyroku Sądu Najwyższego z dnia 8 października 2004 r., OSP z 2006 r., nr 7-8, poz. 88) wskazać należy, że za przyjęciem rozszerzającej wykładni omawianego przepisu nie przemawiają podnoszone przez powoda argumenty o konieczności zapewnienia sprawnego przeprowadzenia likwidacji masy upadłości i potrzebie ochrony interesu wierzycieli. Przepisy prawa upadłościowego i naprawczego przewidują różne możliwości usunięcia negatywnych skutków umowy dzierżawy. W wypadku wydzierżawienia przez upadłego nieruchomości, syndyk, który uznaje taką umowę za krzywdzącą wierzycieli, w tym także z powodu uzgodnienia nieekwiwalentnego czynszu dzierżawnego, może skorzystać z uprawnień przewidzianych w art. 107 – 109 p.u.n. Artykuł 106 p.u.n. precyzuje konsekwencje

pobrania przez upadłego z góry czynszu najmu rzeczy ruchomej. Zawarcie krzywdzącej wierzycieli umowy najmu bądź dzierżawy może być również podważane przez syndyka w drodze powództwa przewidzianego w art. 527 k.c. Rozważać też można dopuszczalność zastosowania w odniesieniu do umowy dzierżawy, w zakresie nieuregulowanym w prawie upadłościowym i naprawczym przewidzianego w art. 98 ust. 1 p.u.n. uprawnienia syndyka do odstąpienia od umowy wzajemnej, której zobowiązania w dniu ogłoszenia upadłości nie zostały wykonane w całości lub w części. Umowa dzierżawy należy do umów wzajemnych, a jej istotą jest rozciągnięta w czasie realizacja świadczeń przez strony. W rozpatrywanej sprawie umowa zawarta została na 3 lata, świadczenia nie były więc w całości wykonane w chwili ogłoszenia upadłości.

Z przytoczonych względów zarzut błędnej wykładni art. 127 ust. 1 p.u.n. nie był uzasadniony.

2. Drugi zarzut ma charakter procesowy i dotyczy nierozważenia przez Sąd Apelacyjny podniesionego w apelacji problemu zawarcia przez upadłego spornej umowy dzierżawy składników majątku trwałego w warunkach uzasadniających zastosowanie przepisu art. 388 k.c. Z uzasadnienia wynika, że Sąd drugiej instancji ocenił zarzut naruszenia art. 388 § 1 k.c. jako zgłoszony po raz pierwszy w postępowaniu apelacyjnym, a przy tym oparty na zmienionej podstawie faktycznej, „którą Sąd pierwszej instancji był związany zgodnie z art. 321 § 1 k.p.c.”. Skarżący słusznie jednak podnosi, że w postępowaniu pierwszoinstancyjnym wskazywał jako alternatywną podstawę swoich żądań (obejmujących „uzupełnienie”, a więc zwiększenie świadczeń czynszowych pozwanych do poziomu, który uznawał za odpowiednie) wykorzystanie przymusowej sytuacji upadłego. Sąd Okręgowy poddał ocenie zarówno argumenty skarżącego wywodzone z postanowień art. 127 ust. 1 p.u.n. jak i oparte na podstawie z art. 388 § 1 k.c. W związku z tym stanowisko Sądu Apelacyjnego o zmianie podstawy faktycznej wynikającej z powołania się na nowe okoliczności istotne dla oceny roszczenia pod kątem przesłanek z art. 388 § 1 k.p.c. uznać należy za wynik wadliwego odczytania zakresu postępowania pierwszoinstancyjnego, powodujący nierozpoznanie jednego z zarzutów apelacyjnych i naruszający obowiązki Sądu odwoławczego wynikające z art. 367 § 2, art. 378 § 1 i art. 382 k.p.c.

Z przytoczonych względów zaskarżony wyrok należało uchylić, a sprawę przekazać Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.).

Orzeczenie o kosztach postępowania kasacyjnego wynika z treści art. 398²¹ w zw. z art. 391 § 1 i art. 108 § 2 k.p.c.